

УДК 37.01/09:009:340

ПРАВОВА ОСВІТА ОФІЦЕРІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ СРСР ТА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ: ПОНЯТІЙНО- ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Наталія Черниш

аспірантка кафедри загальної педагогіки та андрагогіки
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка
м. Полтава, Україна
ORCID ID 0000-0002-4789-9573
nataliechernysh@ukr.net

Анотація. У статті висвітлено погляди дослідників із різних галузей наукового знання на визначення поняття правової освіти, правової просвіти, правового виховання, правової соціалізації тощо. Уточнено поняття, пов'язані з організацією правової освіти офіцерів у вищих військових навчальних закладах СРСР та незалежної України. Проаналізовано зміст найважливіших нормативно-правових актів досліджуваного періоду. Встановлено, що в дослідженнях сучасників, присвячених проблематиці формування правосвідомості особи, поряд із поняттям правової освіти (або замість нього) згадується цілий ряд інших термінів. Виявлено, що деякі автори у своїх працях ототожнюють правову освіту з правовим вихованням, інші – із правовою просвітою та правовою соціалізацією, а також послуговуються закріпленими в нормативних актах визначеннями правової освіти. У статті також сформульовано дефініцію правової освіти з погляду педагогічної теорії.

Ключові слова: правова освіта; правове виховання; офіцер; правова культура; військова освіта.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Утілення в Україні принципів справедливості й верховенства права, а також становлення відповідних інститутів громадянського суспільства вимагають високого рівня правової культури всього її населення. У сучасних умовах будь-яка галузь виробництва або вид діяльності так чи інакше стають предметом правового регулювання. Через це усвідомлення цінності права й здатність використовувати легітимні механізми під час вирішення повсякденних завдань стають не менш важливими для успішного фахівця, ніж суто професійні навички.

Особливого значення якісна правова освіта набуває для підготовки кадрів, які здійснюють захист конституційного ладу, суверенітету й територіальної цілісності держави. Оскільки формування правосвідомості особи та вплив на неї стали предметом досліджень різних галузей наукового знання, у сучасних дослідженнях, так чи інакше пов'язаних із проблемами правової освіти, використовується велика різноманітність термінів, дотичних до її основних категорій: навчання, виховання й розвитку. Відтак систематизація та уніфікація

термінології проблем правової освіти з погляду педагогіки на разі є актуальною проблемою. Крім цього, уточнення також потребують поняття, які позначають ключових суб'єктів правової освіти в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Правова освіта стала предметом численних досліджень теоретико-методологічного (Т. Бачинський, М. Горбушина, М. Городиський, А. Гуз, Я. Кічук, О. Наровлянський, О. Пометун, І. Рябко, Л. Рябовол, А. Савченко, А. Стаканков та ін.) та методичного характеру (Б. Андрусишин, А. Булда, Т. Головань, Н. Жидкова, В. Загрева, О. Іваній, О. Караваєва, Г. Кашкар'юв, І. Коляда, В. Магдич, О. Майданник, та ін.). Значні напрацювання у вивченні проблем правової освіти належать юристам (С. Богачов, О. Ганзенко, В. Головченко, Ю. Калиновський, Н. Матвіїшин, А. Скуратівський, В. Чужикова, С. Шефель та ін.), доробок яких значно збагатив теоретичну базу з цих питань.

Мета дослідження полягає, по-перше: в уточненні дефініції правової освіти в такий спосіб, аби вона відбивала її сутність і зміст та була коректною з погляду педагогічної теорії; по-друге: у визначенні центральних понять, пов'язаних із організацією правової освіти офіцерів у вищих військових навчальних закладах СРСР та незалежної України.

Результати дослідження. Період розвитку правової освіти як складової процесу підготовки офіцерів у вищих військових навчальних закладах на території України, який береться нами до уваги в цій статті, розпочинається (нижня хронологічна межа) прийняттям постанови Державного Комітету Оборони від 8 жовтня 1943 року «Про реорганізацію військових училищ Червоної Армії». Згідно з цим документом був збільшений термін підготовки офіцерських кадрів, проведені зміни в організації училищ, переглянуті навчальні плани і програми, збільшено кількість викладачів із профільних дисциплін. Указом Президії ВР СРСР від 24 липня 1943 року «Про порядок присвоєння військових звань військовослужбовцям Червоної Армії» було встановлено розподіл військовослужбовців на рядовий, сержантський, офіцерський склад і генералів. Верхня хронологічна межа детермінована затвердженням Наказу Міністерства оборони України від 27.05.2015 р. № 240 «Про затвердження Положення про вищі військові навчальні заклади», яке на сучасному етапі встановлює повноваження вищих військових навчальних закладів, їх структуру, склад учасників освітнього процесу, права та обов'язки особового складу та Наказу Міністерства оборони України від 20.07.2015 р. № 346 «Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у

вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України», яким визначено, зокрема, особливості організації та здійснення освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України.

За загальним визначенням, офіцер – це особа командного (начальницького) складу в Збройних Силах та поліції, які мають військове або спеціальне звання, а також штатна посада військовослужбовців у штабах військ, частин, на кораблях, в органах управління, військових навчальних закладах та інших установах Збройних Сил, військових формувань України, яка обіймається особами офіцерського складу відповідно до їх військових звань та одержаної військової освіти (Шемшученко, 1998).

Поняття «офіцер» у лавах Червоної Армії стало офіційно використовуватись із прийняттям Указу Президії ВР СРСР від 24 липня 1943 року «Про порядок присвоєння військових звань військовослужбовцям Червоної Армії», який визначав «молодшого лейтенанта» первинним офіцерським званням у Червоній Армії (Мандельштам, 1956).

У СРСР первинною ланкою системи підготовки офіцерських кадрів Збройних Сил виступали *вищі військові училища*. До їх числа належали вищі військові командні училища, вищі військові інженерні училища, вищі військові авіаційні училища та вищі військово-морські училища. Вони були основними військово-навчальними закладами, де відбувалася первинна підготовка офіцерів. Для Сухопутних військ офіцерів готували загальновійськові, танкові, артилерійські, зенітно-ракетні, військово-інженерні, військово-хімічні училища, училища зв'язку, автомобільні, повітряно-десантні, військово-топографічні, залізничних військ і військових сполучень. Підготовка офіцерів командного складу для інших видів Збройних Сил здійснювалася у відповідних училищах видів Збройних Сил СРСР. Підготовку офіцерів-політпрацівників здійснювали військово-політичні училища (Голик, 2000).

Після розпаду СРСР нашій державі залишився спадок із 33 військових вищих навчальних закладів (військові училища та академії) і 73 військових кафедр цивільних вищих навчальних закладів (Шаталова, 2008). До сучасної системи військової освіти України входять 2 університети, 4 академії, 6 військових інститутів та кафедри військової підготовки (5 – офіцерів кадру, 26 – офіцерів запасу) (Інформаційне агентство Міністерства оборони України, 2019).

Згідно з чинним Положенням про проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України, затвердженого Указом Президента України від 7 листопада 2001 року

№ 1053/2001, до числа офіцерів належать громадяни України, яким присвоєно військові звання від молодшого лейтенанта і вище.

Відповідно до чинного Наказу Міністерства оборони України від 27.05.2015 р. № 240 «Про затвердження Положення про вищі військові навчальні заклади» підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації військових фахівців для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського, старшинського) або начальницького складу для задоволення потреб Збройних Сил України здійснюють вищі військові навчальні заклади, що входять до структури Збройних Сил України, які підпорядковані Міністерству оборони України. Такі установи є елементом загальнодержавної системи освіти, бо Закон України «Про вищу освіту» відносить вищі військові навчальні заклади до закладів вищої освіти.

Незважаючи на підвищений інтерес вітчизняних і зарубіжних дослідників до проблем правової освіти, у вітчизняному науковому дискурсі немає єдиного бачення щодо її визначення, складових, внутрішніх і зовнішніх зв'язків.

Водночас у дослідженнях сучасників, що присвячені проблематиці формування правосвідомості осіб, які не є фахівцями-юристами, поряд із поняттям правової освіти (або замість нього) згадується низка термінів на кшталт: правова просвіта, правова соціалізація, правове інформування, правове та військово-правове виховання, етико-правова підготовка тощо (Черниш & Ільченко, 2020).

Деякі автори у своїх працях ототожнюють правову освіту та правове виховання. Так, учений-юрист С. Скуріхін, розглядаючи правову культуру офіцерського складу Збройних сил України, включає правове навчання, правову пропаганду, юридичну практику, безпосередню реалізацію права та самовиховання до форм правового виховання (Скуріхін, 2011).

С. Сірий та О. Кожедуб насамперед визначають *правове виховання військовослужбовців* як цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, психологію військовослужбовців з метою формування в них глибоких і стійких правових уявлень, переконань і почуттів, прищеплення їм високої правової культури, навичок і звичок активної правомірної поведінки. Однак до змісту правового виховання згадані співавтори включають, зокрема, озброєння військовослужбовців необхідними знаннями з питань держави, права і законності (Сірий & Кожедуб, 2013).

Натомість В. Федоренко розглядає *військово-правове виховання* як елемент правової соціалізації особистості та визначає його як «процес цілеспрямованого, систематичного впливу на свідомість, поведінку та діяльність

військовослужбовців, що гарантує усвідомлене дотримання вимог законів України, Військової присяги і військових статутів, виконання наказів командирів (начальників)» (Федоренко, 2016). Зазначимо, що попри органічну єдність навчання й виховання ототожнення правової освіти та правового виховання не є коректним з погляду педагогічної теорії.

Співзвучним, але не тотожним за своїм змістом до поняття правової освіти є термін «*правова просвіта*». Остання в окремих наукових розвідках ототожнюється з правовим навчанням і розглядається як одна з форм правового виховання (Аргановська, 1988; Андрусин, 2016).

Проте О. Топчій слушно наголошує, що через існування інтегративних частин семантичних полів терміносполучень: «правова освіта» і «правова просвіта» наявні істотні відмінності між цими ключовими поняттями юридичної педагогіки. Це, на думку дослідниці, створює підстави для ініціювання змін на всіх рівнях: у державних нормативних актах, наукових дослідженнях та в практиці застосування педагогічних засад правової роботи з населенням України. Правову просвіту вона визначає як «складову юридичної андрагогіки, різновид неформальної та інформальної освіти, який функціонує як педагогічна технологія партнерства під час активної взаємодії юридичних інституцій, окремих юристів (як чинних, так і майбутніх), ЗМІ та зацікавлених у правовому поінформуванні громадян, що спрямована на реалізацію принципів верховенства права, розбудову громадянської держави, підвищення рівня правосвідомості особистості, забезпечення правомірної поведінки особи та груп осіб» (Топчій, 2016).

Відтак поняття «правова освіта» та «правова просвіта» слід розмежовувати за ознакою добровільності й ініціативності.

Д. Коваленко вбачає сутність *етико-правової підготовки* офіцерів у вищих військових навчальних закладах у формуванні в суб'єктів етико-правової свідомості, культури етико-правової поведінки, спілкування й військово-професійної діяльності у військовому середовищі (Коваленко, 2006). Т. Слівін, досліджуючи історію розвитку збройних сил російської держави до процесу правової підготовки слухачів і курсантів у військовому закладі вищої освіти, включає правове навчання, правове виховання, правовий саморозвиток, правову пропаганду, правове інформування, а також дисциплінарну практику. За його визначенням *правова підготовка* – це цілеспрямований, специфічний і систематичний педагогічний процес, направлений на оволодіння слухачами та курсантами впорядкованою системою необхідних правових знань і норм поведінки, що забезпечує формування та розвиток морально-правових

переконань, звичок правової поведінки, навичок здійснення правотворчої і правозастосовної діяльності, зміцнення військової дисципліни та підтримання правопорядку, вироблення активної позиції щодо неухильного виконання вимог законів і військових статутів, норм міжнародного гуманітарного права необхідної їм для здійснення професійної діяльності у військах згідно посадових обов'язків (Слівін, 2008). Ю. Кузь, розглядаючи формування правової культури військовослужбовців у рамках навчально-виховного процесу, розкриває поняття «адаптивної правової підготовки військовослужбовців» як пристосованої системи, завдяки якій курсанти оволодівають знаннями правового характеру з їх прив'язкою до військового середовища (Кузь, 2008).

Виходячи із наведених визначень, зміст правової підготовки можна розглядати як поєднання правового навчання і правового виховання, що здійснюються у вищих військових навчальних закладах.

Правова пропаганда в науковій та навчальній літературі розглядається як одна з форм правового виховання. Правова пропаганда в Збройних Силах України являє собою поширення правових поглядів та ідей, роз'яснення законодавства з метою формування у військовослужбовців правосвідомості. До її основних напрямів належать: пропаганда Конституції України; роз'яснення законодавства з питань військової сфери (військового законодавства), кримінального законодавства; роз'яснення причин і умов, які сприяють порушенням законності і виникненню злочинів, і шляхів їх викорінення; пропаганда позитивного досвіду щодо попередження правопорушень (Кириленко, 2010).

Правову соціалізацію в контексті репродукції правової культури офіцерського складу Збройних сил України С. Скуріхін визначає як «цілісне й комплексне засвоєння і відтворення правового, соціально-професійного культурного досвіду, що забезпечує військовослужбовцям адаптацію до умов військової служби, сприяє формуванню їх правової культури» (Скуріхін, 2012).

Так, правова освіта й правова соціалізація відрізняються за своїм змістом, бо остання не обов'язково відбувається як цілеспрямований, організований процес, а набуття майбутнім офіцером соціального досвіду не може бути абсолютно контрольованим.

Л. Висоцька підкреслює, що найчастіше науковці розглядають і розуміють *правову освіту*, посилаючись на Національну програму правової освіти населення (2001 р.), та уникають уточнення її понятійно-категоріального апарату. Попри те, що такий підхід легітимізує поняття в педагогічному дискурсі, він ускладнює виокремлення досліджуваних явищ освітньої системи.

Зважаючи на нерозривний зв'язок педагогічних і правових понять, що стає визначальною ознакою здійснення правової освіти під час дослідження понятійно-категоріального апарату правової освіти, дослідниця пропонує застосовувати комплексний підхід, який передбачає взаємозв'язок державно-політичних, юридичних та освітніх факторів. Правову освіту Л. Висоцька розуміє як структурний комплексний компонент освіти України, що включає в себе: 1) діяльність органів влади, юстиції та освіти, направлену на розробку і запровадження напрямів, програм, рекомендацій, механізмів інформаційного та методологічного характеру з приводу забезпечення правової освіченості населення; 2) комплекс заходів виховного, навчального та інформаційного характеру, спрямованих на створення належних умов для набуття населенням правових знань і навичок; 3) процес засвоєння правових знань, умінь і навичок з метою формування правової свідомості, правової культури особистості для реалізації правових поведінкових установок існування соціально неоднорідного суспільства (Висоцька, 2016).

Авторським колективом навчального посібника «Правова робота в Збройних Силах України» правова освіта (юридичний всеобуч) визначається як система широкої і постійної правової освіти та правового виховання військовослужбовців, працівників Збройних Сил України і особового складу інших військових формувань України (Кириленко, 2010).

Зважаючи на мету цього дослідження, формулювання визначення поняття «правової освіти» має відповідати ключовим категоріям педагогічної науки. Освіта – найбільш загальне педагогічне поняття, яке означає одночасно і соціальне явище, і педагогічний процес. З одного боку, поняття «освіта» вводить об'єкт педагогіки в загальний соціальний контекст, а з іншого – відкриває можливість його тлумачення в конкретних поняттях (Гончаренко, 2008). М. Фіцула під освітою розуміє процес і результат засвоєння учнями систематизованих знань, умінь і навичок, формування на їх основі наукового світогляду, моральних та інших якостей особистості, розвиток її творчих сил і здібностей (Фіцула, 2008).

Н. Головка, зі свого боку, відносить правову освіту до предмета правової (галузевої) педагогіки та визначає її як поширення юридично-педагогічних і правових знань у формі освіти, що має характер систематичності, фундаментальності, ґрунтовності, що в класичній формі реалізується в освітніх установах різного рівня і виду (Головка, 2007).

Отже, правова освіта щодо освіти загалом є видовим поняттям та володіє такими ознаками:

- по-перше, вона одночасно є процесом і результатом засвоєння тими, хто навчається, систематизованих правових знань, формування відповідних умінь і навичок;
- по-друге, такий процес є цілеспрямованим і впорядкованим;
- по-третє, правова освіта має системний і обов'язковий, відповідно до нормативних актів, характер і здійснюється в закладах освіти різних типів;
- по-четверте, вона має чітку мету: оволодіння індивідом необхідним обсягом правових знань і формування високої правової культури та правосвідомості, установок правомірної поведінки в людини.

Зважаючи на викладене, правову освіту можемо визначити як цілеспрямований, упорядкований та внормований процес, а також результат засвоєння тими, хто навчається, систематизованих правових знань, формування вмій та навичок адекватної юридично значущої поведінки, прищеплення високої правової культури і правосвідомості.

Висновки. Військова служба як інститут публічної служби чітко й детально врегульована нормативними актами різної юридичної сили. Через це ключові поняття, пов'язані, зокрема, із діяльністю закладів вищої військової освіти, мають легальні (закріплені в законі) визначення. Це значною мірою стосується й організації правової освіти офіцерів у таких установах. Наслідком підвищеного інтересу дослідників із різних галузей наукового знання до формування правосвідомості особи та впливу на неї стало вживання великої різноманітності термінів, дотичних до основних категорій правової освіти: навчання, виховання й розвитку. Водночас у вітчизняному науковому дискурсі не сформовано єдиного бачення щодо її дефініції. При цьому в працях із педагогіки найчастіше використовується саме легальне визначення правової освіти, закріплене в Національній програмі правової освіти населення (2001 р.). Але оскільки освіта є центральним поняттям саме педагогіки, розуміння правової освіти має відповідати її ключовим категоріям.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в здійсненні історико-педагогічного аналізу основних методів і форм правової освіти офіцерів у вищих військових навчальних закладах України середини ХХ – початку ХХІ століття та обґрунтуванні перспективних напрямів творчого використання педагогічних здобутків у сучасних реаліях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграновская, Е. В. (1988). *Правовая культура и обеспечение прав личности*. Москва, Российская Федерация: Наука.

2. Андрусишин, Р. М. (2016). *Правове виховання працівників ОВС: теоретико-правовий вимір* (Дис... д-ра юрид. Наук). Львів, Україна: Національний університет «Львівська політехніка».
3. Висоцька, Л. В. (2016). Правова освіта: проблематизація питання поняттєво-категоріального апарату. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*, 137, 99–102.
4. Голик, М. М. (2001). *Формування вищої військової освіти в Україні (1992–1998 рр.)*. (Дис... канд. пед. Наук). Львів, Україна: Львівський університет.
5. Головка, Н. І. (2007). *Правова педагогіка: навч. посіб.* Київ, Україна: МАУП.
6. Гончаренко, С. У. (2008). *Освіта. Енциклопедія освіти*. Київ, Україна: Юрінком Інтер.
7. Інформаційне агентство Міністерства оборони України. (2019). Під час цьогорічної вступної кампанії конкурс на окремі військові спеціальності перевищував 4 особи на місце. Взято з <https://armyinform.com.ua/2019/09/pid-chas-czogorichnoyi-vstupnoyi-kampaniyi-konkurs-na-okremi-vijskovi-speczialnosti-perevyshhuvav-4-osoby-na-miscze>.
8. Кириленко, В. І. (2010) *Правова робота в Збройних Силах України*. Київ, Україна: РВЦ «Військовий інститут».
9. Коваленко, Д. В. (2006). Педагогічні основи етико-правової підготовки майбутнього офіцера в умовах вищого військового навчального закладу. Взято з <http://library.uira.kharkov.ua/library>.
10. Кузь, Ю. (2008). Формування правової культури військовослужбовців як складова навчально-виховного процесу у ВНЗ. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*, 2, 37.
11. Мандельштам, Ю. І. (1956). *Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР*. Москва.
12. Сірий, С. В. і Кожедуб, О. В. (2013). Особливості застосування педагогічних технологій правового виховання військовослужбовців Збройних Сил України. *Вісник Національного університету оборони України*, 2, 131–135.
13. Скуріхін, С. М. (2011). Форми правового виховання офіцерського складу Збройних Сил України. *Юридична наука*, 4-5, 214–224.
14. Скуріхін, С. М. і Скурихин, С. Н. (2012). Правова соціалізація військовослужбовців та її особливості. Матеріали Міжнародної наук. конф. проф.-викл. складу «Правове життя сучасної України». (С. 143–145). Одеса: Націон. ун-т «Одеська юридична академія».
15. Сливин, Т. С. (2008). *Педагогическая концепция правовой подготовки слушателей и курсантов в высших военно-учебных заведениях Вооруженных сил Российской Федерации*. (Дис... д-ра пед. Наук). Москва, Російська Федерація: Военный университет.
16. Топчій, О. В. (2016). Правова освіта VS правова просвіта. *Bulletin of Zaporizhzhia National University. Pedagogical Sciences*, 2, 18–25.
17. Федоренко, В. В. (2016). *Військово-правове виховання військовослужбовців Збройних Сил України: соціально-філософський аналіз*. (Дис... канд. філос. наук). Житомир, Україна: ЖДУ імені Івана Франка.
18. Фіцула, М. М. (2008). *Педагогіка: навч. пос. для студ. вищ. пед. закл. освіти*. 3-те вид., перероб. і доп. Тернопіль, Україна: Навчальна книга–Богдан.
19. Черниш, Н. А. і Ільченко, О. Ю. (2020). Правова освіта офіцерів та її основні категорії у дослідженнях сучасників. *Сучасні світові тенденції розвитку науки та інформаційних технологій*, 31–34.
20. Шаталова, О. Г., & Бараш, Ю. Н. (2008). Розвиток системи вищої військової освіти України. *Стратегічні пріоритети*, 3, 202–207.

21. Шемшученко, Ю. С. (1998). *Юридична енциклопедія*: в 6 т. Київ, Україна: Укр. енцикл.

LEGAL EDUCATION OF OFFICERS IN INSTITUTIONS OF HIGHER MILITARY EDUCATION OF THE USSR AND INDEPENDENT UKRAINE: CONCEPTUAL AND TERMINOLOGICAL ASPECT

Nataliia Chernysh

PhD Student of the Department of General Pedagogy and Andragogy

V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University

Poltava, Ukraine

ORCID ID 0000-0002-4789-9573

nataliechernysh@ukr.net

Abstract. The article considers the approaches of researchers from different fields of scientific knowledge to the definition of legal education, legal upbringing, legal socialization, etc. There is currently no industry or activity that is not subject to legal regulation. Based on this, respect for the law and ability to use legitimate mechanisms in solving everyday tasks should be inherent not only to a conscious citizen, but also to a successful professional. Military service is an activity aimed at performing the functions of the state. So, it is clearly regulated by normative-legal acts of various legal force. That's why qualitative legal education is of particular importance for the training of those whose duty is to protect the constitutional order, sovereignty and territorial integrity. Legal education has been the subject of numerous theoretical and methodological studies. Significant changes in the study of the problems of legal education also belong to legal scholars. There is no single vision in the domestic scientific discourse on the definition, components, internal and external relations of legal education. The purposes of the article are to clarify the definition of legal education in terms of pedagogical theory and to substantiate the basic concepts related to the organization of legal education of army officers. The article clarifies the concepts related to the organization of legal education of officers in higher military educational institutions of the USSR and independent Ukraine. This article includes an analysis of content of the most important regulations of the period under study. The author of the article has found out that modern research related to the problems of legal education uses a wide range of terms that need to be streamlined. The main features of legal education are analyzed in the article. Education is the central concept of pedagogy. Therefore, the definition of legal education is formulated in relation to the main pedagogical categories.

Keywords: legal education; legal upbringing; officer; legal culture; military education.

REFERENCES

1. Ahranovskaya, E. V. (1988). *Legal culture and ensuring individual rights*. Moscow, the Russian Federation: Nauka.
2. Andrusyshyn, R. M. (2016) *Legal education of police officers: theoretical and legal dimension* (Doctoral dissertation). Lviv, Ukraine: Natsionalnyi universytet "Lvivska politehnika".
3. Vysotska, L. V. (2016). Legal education: problematization of the conceptual and categorical apparatus. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohichni nauky*, 137, 99–102.
4. Holyk, M. M. (2000). *Formation of higher military education in Ukraine (1992–1998)*. (Doctoral dissertation). Lviv, Ukraine: Lvivskiy universytet.
5. Holovko, N. I. (2007). *Legal pedagogy: textbook*. Kyiv, Ukraine: MAUP.

6. Honcharenko, S. U. (2008). *Education. Encyclopedia of Education*. Kyiv, Ukraine: Yurinkom Inter.
7. Information agency of the Ministry of Defence of Ukraine. (2019). During this year's introductory campaign, the competition for certain military specialties exceeded 4 people per place from <https://armyinform.com.ua/2019/09/pid-chas-czogorichnoyi-vstupnoyi-kampaniyi-konkurs-na-okremi-vijskovi-speczialnosti-perevyshhuvav-4-osoby-na-misce> .
8. Kyrylenko, V. I. (2010) *Legal work in the Armed Forces of Ukraine*. Kyiv, Ukraine: RVTS “Viiskovyi instytut”.
9. Kovalenko, D. V. (2006). Pedagogical bases of ethical and legal training of the future officer in the conditions of the higher military educational institution. Retrieved from <http://library.uipa.kharkov.ua/library>.
10. Kuz, Y. U. (2008). Development of the legal culture of servicemen as a component of the educational process in universities. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya: pedahohika*, 2, 37.
11. Mandelshtam, Yu. Y. (1956). Collection of laws of the USSR and decrees of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR. Moscow.
12. Siryi, S. V. & Kozhedub, O. V. (2013). Peculiarities of application of pedagogical technologies of legal education of servicemen of the Armed Forces of Ukraine. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 2, 131–135.
13. Skurikhin, S. M. (2011). Forms of legal education of officers of the Armed Forces of Ukraine. *Yurydychna nauka*, 4-5, 214–224.
14. Skurikhin, S. M. & Skurykhyn, S. N. (2012). Legal socialization of servicemen and its features. *Proceedings from Mizhnarodnoyi nauk. konf. prof.-vykl. skladu «Pravove zhyttya suchasnoi Ukrainy»*. (Pp. 143–145). Odesa: Natsion. un-t «Odeska yurydychna akademiia».
15. Slivin, T. S. (2008). *Pedagogical concept of legal training of students and cadets in higher military educational institutions of the Armed Forces of the Russian Federation*. (Doctoral dissertation). Moscow, the Russian Federation: Voennyi universitet.
16. Topchiiy, O. V. (2016). Legal education VS legal enlightenment. *Bulletin of Zaporizhzhia National University. Pedagogical Sciences*, 2, 18–25.
17. Fedorenko, V. V. (2016). Military-legal education of servicemen of the Armed Forces of Ukraine: socio-philosophical analysis (Doctoral dissertation). Zhytomyr, Ukraine; ZHDU imeni Ivana Franka.
18. Fitsula, M. M. (2008). *Pedagogy: textbook for students*. Ternopil, Ukraine: Navchalna knyha – Bohdan.
19. Chernysh, N. A. & Ilchenko, O. Yu. (2020). Legal education of officers and its main categories in the research of contemporaries. *Suchasni svitovi tendentsii rozvytku nauky ta informatsiinykh tekhnolohii*, 31–34.
20. Shatalova, O. H. & Barash, Yu. N. (2008). Development of the system of higher military education of Ukraine. *Stratehichni priorytety*, 3, 202–207.
21. Shemshuchenko, Yu. S. (1998). Legal encyclopedia: in 6 vols. Kyiv, Ukraine: Ukr. entsyklopediia.

Матеріали надійшли до редакції 14.09.2020 р.